

**ABDURAUF FITRAT SHE'RLARIDA EMOTSIONAL-EKSPRESSIVLIKNI
IFODALOVCHI LISONIY VOSITALARNING LINVOPRAGMATIK
TAHLILI**

Usmonova Shahnoza Erkinjonovna,

Namangan davlat universiteti 2-kurs tayanch doktoranti

e-mail:zafarbekismatov@gmail.com

ANNOTATSIYA

Emotsional-ekspressivlik tushunchasi bugungi zamonaviy tilshunoslikda hali ham markaziy tushunchalardan ekanligini yaxshi bilamiz. Ko'plab shoir va yozuvchilarimizning asarlari misolida bu tushunchani bir necha tilshunoslik yo'nalishlarida tadqiq qilingan. Faqat baho munosabatini ifodalaydigan bu so'zlarni Fitrat she'rlarida qo'llanishi va ularning lingvopragmatik tahlilini hali o'rganilmagan. Shu bois mazkur maqolada Abdurauf Fitrat she'rlarida emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi lisoniy vositalarning lingvopragmatik xususiyatlarini tahlil qilinadi. Shu bilan birga Fitratning badiiy topilmalarini ham o'rganilib, shoir aslida nima demoqchiligini yoritiladi.

***Kalit so'zlar:** emotsiya, emotsionallik, ekspressivlik, emotiv, emotsional-ekspressiv ma'no, emotsional-ekspressiv bo'yoq, denotativ, konnotativ va pragmatik ma'no, fonetik usul, morfologik usul, leksik usul, punktatsion usul.*

ABSTRACT

We know well that the concept of emotional-expressiveness is still one of the central concepts in today's modern linguistics. On the example of the works of many poets and writers, this concept has been studied in several areas of linguistics. The use of these words, which express only the relation of value, in Fitrat's poems and their linguo-pragmatic analysis have not yet been studied. Therefore, this article analyzes the linguo-pragmatic features of linguistic tools expressing emotional-expressiveness in Abdurauf Fitrat's poems. At the same time, the artistic findings of Fitrat are also studied, and what the poet actually wants to say is illuminated.

***Key words:** emotion, emotionality, expressiveness, emotive, emotional-expressive meaning, emotional-expressive color, denotative, connotative and pragmatic meaning, phonetic method, morphological method, lexical method, punctuation method.*

KIRISH

“Emotsiya” fransuzcha so'z bo'lib, his-hayajonga solmoq, to'lqinlantirmoq ma'nolarini anglatadi. Lug'atlarda unga tashqi va ichki qo'zg'atuvchilar ta'siri natijasida odam va hayvonlarda paydo bo'ladigan ruhiy kechinma, his-tuyg'u, his-

hayajon, qoʻzgʻalish deb taʼrif berilgan. Shu oʻzakdan kelib chiqqan “emotsional” termini esa his-tuygʻu ifodalovchi maʼnosini anglatib, “emotsionallik” soʻzi emotsional belgi, xususiyat, shunday belgi xususiyatga egalik maʼnolarini ifodalaydi.

“Ekspressiv” lotincha soʻz boʻlib, asl maʼnosiga koʻra “kuchaytirilgan” demakdir. Bu termin tilshunoslikka koʻchma maʼnosi bilan kirgan boʻlib, “kuchli hissiy obrazlilik xususiyati” degan maʼnoni ifodalaydi [1;6]. His-hayajon psixologiya fanida tekshirilsa-da, tildagi vositalar orqali his-hayajon ifodalangani sabab tilshunolar tomonidan oʻrganiladi. Ekspressivlik va emotsionallik tushunchalari bir-biriga bogʻliq boʻlgan, umumiy tushunchalarni ifodalaydi. [2;6]. “Nutqni yana-da yorqinroq, taʼsirchanroq, taassurotliroq qiladigan narsalarning hammasi ekspressivdir. Demak, nutqning ekspressivligi – nutqni yorqin, taʼsirchan, tasviriy, taassurotli qiluvchi vositalardir” [3;99]. Ekspressivlik (lotincha *expressio*) – ifodaviylik, his-tuygʻuni, xavotirni bildiruvchi kuch degani.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jahon tilshunosligida koʻp tilshunolar, jumladan, F.Sossyur, V.Vundt, K.S.Lyuis, E.Bergen, V.F.Gegel, D.Bolingerlar oʻz ilmiy ishlarida emotsional-ekspressiv soʻzlar va ularning maʼno taraqqiyotini oʻrganganlar. V.I.Shaxovskiy, E.M.Galkina Fedoruk, E.F.Patrishcheva, S.S.Plyamovataya, S.G.Lyubova, S.K.Abakumov, V.V.Vinogradov, Y.Y.Myagkova kabi rus tilshunolari esa oʻz tadqiqotlarida emotsional soʻzlarni koʻproq psixologiya faniga bogʻlab oʻrganishga erishishgan.

Oʻzbek tilshunosligida ham bu borada samarali tadqiqotlar olib borilganini kuzatishimiz mumkin. Dastlab Y.Pinxasov “Hozirgi oʻzbek adabiy tili” ilmiy qoʻllanmasida emotsional soʻzlarni his-hayajonni bildiruvchi maxsus soʻzlar va soʻzlovchining predmet, voqea-hodisalarga ijobiy yoki salbiy munosabatini ifodalovchi soʻzlar [4; 44]ga boʻlganini eʼtirof etgan boʻlsa, I.Qoʻchqortoyev soʻzlarning bogʻlanishi asosida emotsional-ekspressivlik hosil boʻlishini aytib oʻtgan [5;168]. S.Usmonov, Sh.Rahmatullayev, F.Kamolov, H.Jamolxonov, G.Kabuljanova, Gʻ.Qambarov, X.Doniyorov, M.Mirtojiyev, S.Gʻoyibov, R.Qongʻurov, A.Abdullayevlarning ilmiy tadqiqotlarida ham emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi leksikalar tahlilini kuzatamiz.

Oʻzbek tilida nominativ maʼnoga ekspressiya elementi qoʻshilgan soʻzlar koʻpligini bilamiz. Ularni oʻrganishdan avval soʻzning umumiy maʼnolari haqida ham fikr yuritish lozim. Bilamizki, soʻzning umumiy maʼnosi denotativ, konnotativ va pragmatik maʼnoga boʻlinadi. Denotativ maʼno – obyektiv borliqning insoniyat ongidagi bevosita inʼikosi. Konnotativ maʼnoni ayrim adabiyotlarda, jumladan,

M.Hakimovanning “Semasiologiya” asarida emotiv, emotsional-ekspressiv ma’no [6;28] deb ham aytilgan. Bunga sabab esa konnotativ ma’no qo‘shimcha ma’no bo‘lib, emotsional-ekspressiv bo‘yoqqa ega bo‘lishidir. Emotsional-ekspressiv bo‘yoq ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Pragmatik ma’no ham tilshunoslikda katta ahamiyatga ega bo‘lgani bois ijtimoiy, amaliy ma’no hisoblanadi, asrlar mobaynida qo‘llanib kelinayotgan denotat yoki konnotat to‘ldira olmayotgan bo‘sh o‘rinlarni, o‘zi qoniqmayotgan jihatlarni ifodalash uchun millat tomonidan ma’naviy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy, tarixiy-adabiy, geografik-areal, diniy-etnografik va boshqa jihatlarni o‘zida namoyon qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Yuqorida keltirilgan ilmiy asosli fikrlarni jadidimiz Abdurauf Fitrat she’rlari asosida tahlil qilishga harakat qilamiz, zero uning she’rlarida qo‘llangan emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi lisoniy vositalarni hali lingvopragmatik tahlil qilinmaganligini kuzatishimiz mumkin. Shuning uchun ham bu galgi maqolamizda uning bir nechta she’rlari misolida emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi leksikalarni lingvopragmatik tahlil qilib chiqamiz.

TAHLIL VA NATIJALAR

Buning uchun esa avvalo, so‘zning emotsional-ekspressivlik darajasi so‘zlovchining layoqatiga bog‘liq bo‘lishini yodda tutgan holda emotsional-ekspressivlikni amalga oshirish mumkin bo‘lgan usullardan ba’zilarini belgilab olamiz va aynan shu usullarga Fitrat she’rlaridan misollar keltirish orqali shoir aslida nima demoqchi ekanligini ko‘rib chiqamiz:

1. Fonetik usul. Bu usul orqali ekspressivlik yaratishda intonatsiya muhim rol o‘ynaydi. Hozirgi o‘zbek tilida fonetik usul bilan ma’no kuchaytirishning quyidagi ko‘rinishlari mavjud:

a) unlini kuchli talaffuz qilish (zarb urg‘usi) va unlini cho‘zish (kvantitativ urg‘u);

Yaangigina kelin bo‘lg‘an bir qizning
Ko‘kragini eri bo‘lgan yigitning
Jonsiz yotgan gavdasi uzra qo‘yub
Nayza bilan teshmishlar!..

(“*Sharq*” poemasidan) [10;41]

b) undoshni qavatlash (geminatsiya):

Erka malak, achchig‘lanmam senga
Uchirsang-da ko‘kka yurak kulin.

*Achchig‘lanmam senga, nozli quyosh,
Yondirsang-da umidimning gulin.*

(“Achchig‘lanma degan eding” she‘ridan) [10;36]

Yo‘q... yo‘q... Tangri **haqqi** uchun yo‘q!..

(“Yurt qayg‘usi” sochma she‘r)[10;31]

Sanab o‘tilgan fonetik hodisalarning qo‘llanishida o‘ziga xos shart-sharoitlar va qonun-qoidalar mavjud. Yuqoridagi misralarda qo‘llangan **“achchiq”** va **“haqqi”** so‘zlarida ch va q tovushining ikkilantirilishi asosida shoirning o‘z tinglovchisiga nisbatan yo‘llayotgan murojaatini kuchli ohangda aytayotganini kuzatish mumkin. Shuni ham ta‘kidlash lozimki, hozirgi kunda achchiq so‘zida ch tovushini ikkilantirib qo‘llash meyoriy holat hisoblanadi.

2. Sinonimlarni qo‘llash bilan bog‘liq usul. Ekspressivlik ifodalovchi leksik vositalar sifatida polisemantizm, stilistik chegaralangan leksika, sinonimiya va frazeologiya kabi hodisalarni belgilash mumkin. Sanab o‘tilgan til hodisalari ekspressivlik hosil qilishda aktiv va sermahsul vositalardir. Sinonimiya stilistikaning asosi bo‘lib, sinonimik birliklar ekspressivliklar yaratishda muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, gradatsiya imkoniyatiga ega bo‘lgan til hodisasi hamma vaqt ekspressivlik ifodalash imkoniyatiga ham ega bo‘ladi. Chunki gradatsiyaning o‘zi ma‘noning kuchi jihatidan darajalanishi demakdir:

Ey mungli xotun, sen kimsan?

Ey g‘amli ona, nechuk mundan ayrilmaysan?

(“Yurt qayg‘usi”. Bir o‘zbek nutqi)

[10;32]

Bu yerda **mungli xotun, g‘amli ona** birliklari yordamida sinonimlar orasidagi gradatsiyaga guvoh bo‘lamiz. Bu esa ushbu misralarda ekspressivlik mavjudligini anglatadi. Fitrat ushbu she‘rida gradatsiyadan foydalanib o‘zi yashagan davr ayollari orqali yurt qadri qanchalik balandligi haqida e‘tirof etadi.

Bag‘rim yoniq, yuzim qora, ko‘nglim siniq, bo‘ynim bukuk.

Sening ziyoratingga keldim, sultonim!

*Ezilgan boshim, qisilgan vijdonim, kuygan qonim, o‘rtangan jonim
uchun bu sag‘anangdan davo izlab keldim, xoqonim!*

*Turk uchun qo‘ydig‘ing davlat bitdi, turk ostig‘a qurdig‘ing hoqonlik
yog‘iygami ketdi.*

*Turkning nomusi, e‘tibori, iymoni, vijdoni zolimlarning ayog‘larin ostinda
qoldi.*

Turkning yurti, ulog‘i, o‘chog‘i, Turoni yot qo‘llarg‘a tushdi.

Turkning bilgisi, ongi, o‘ylovi, ziyrakligi jaholat o‘ljasig‘a ketdi.

Sening omonatingg'a xiyonat qilg'anlarni ez, ur, o'ldur!

Sultonim!

(“Yurt qayg‘usi”.*Temur Oldinda.*) [10;33]

Ushbu misralarda ham sinonimiyaga xos gradatsiyani kuzatamiz, bu orqali shoir o‘z davrida bo‘layotgan o‘zgarishlardan bezovta ekanligini bildirib, Turonni yot qo‘llarga berib qo‘yilganidan azoblanayotganini aytib Temurdan uzr so‘raydi.

So‘kish, qarg‘ish, la‘nat aralash bo‘g‘iq

Shu qorong‘u, yuraklarni(ng) butunlay

Tovushlari senga to‘g‘ri yuksalgan.

Quvilasen bu sezgusiz o‘lkadan. (Ovunchoq)[10;37]

Yuqoridagi she‘rda keltirilgan *So‘kish, qarg‘ish, la‘nat* kabi sinonimik birliklar ham gradatsiya asosida tartiblanganini kuzatamiz.

3. Ko‘p ma‘noli so‘zlar (polisemiya). Polisemantizmlar bir ma‘nosi (to‘g‘ri, nominativ ma‘nolar) bilan neytral, yana bir ma‘nosi (figural — ko‘chma ma‘nosi) bilan esa ekspressiv-emotsional fikr ifodalash uchun xizmat qiladi[8;4]:

Qip-qizil gulim, yop-yorug‘ oyim,

Ketmay tur, bir oz men ko‘ray seni.

Dardi jonimning sen davosimi?

Mungli ko‘nglumning podishosimi?

Gulmi sen, ko‘zim, jonmi sen, ko‘zim?

Ko‘nglimning buti yo xudosimi?

Bilmadim, gulim, ayt o‘zing kulib,

Oshiqing nechuk atag‘ay seni? (“Kim Deyay Seni?”)[7;20]

Bu she‘rda oshiq shoir o‘z sevgilisiga metaforik o‘xshatmalar: ***qip-qizil gulim, yop-yorug‘ oyim, mungli ko‘nglumning podishosi, ko‘nglimning buti yo xudosikabi*** murojaatlar orqali so‘zlab, she‘rdagi badiiy pafosni yana-da kuchaytirishga erishgan.

Qizil gulim, qora ko‘zim, tilagim,

Dunyo sening boqishingdan o‘rgulsun.

Yovuz yorim, yuzingga hech boqolmam,

Ko‘ngil dardin oyog‘ingg‘a to‘kolmam. (“Bir oz kul”)[7;20]

Yoriga bag‘ishlab yozilgan bu galgi she‘rida ham Fitrat chiroyli metaforik ekspressiyani vujudga keltira olgan.

Oh... u kunlar!...

Sho‘r suvlardan chiqib kelgan bu maymun,

Tulki, ilon, shayton, aldovchi mal‘un

Anglizlar!...

Hamda uning quyrug'ini tutkanlar! ("Qor") [7;22]

Mazkur she'rdagi Fitrat inglizlarni *maymun, tulki, ilon, shayton* kabi sifatlashlar orqali polisemik gradatsiyani yuzaga keltirgan. Bu orqali ingliz xalqining aldovchi xalq ekanligiga urg'u bergan.

Yig'la, bir oz o'ksuzlangan tilagim:

Men ham senday baxtsizlikka tutundim,

Umidsizlik ora tushib yo'qsul jonim o'rtandi.

("Yana yondim") [10;38]

Fitrat davrini mutlaq yuzini ochib beruvchi yuqoridagi she'ridan keltirilgan parchada *o'ksuzlangan tilak, yo'qsul jono'*xshatishlari vositasida kuchli metaforik ekspressiyani vujudga keltirganini kuzatamiz.

Biroq bu kun, esizlarkim, bu o'lka

Har tomondan talanmishdir yo'lsizcha,

Madaniyat degan g'arbli olbosti,

Boqing, buning ko'krigidan o'q bosdi. ("Sharq")

"Sharq" poemasidan keltirilgan bu misralarda qo'llangan *g'arbli olbosti* o'xshatishi Fitratning shaxsiy ekspressiv topilmalaridan biridir.

4. Leksik (so'z tanlash):

Orqadoshlar, to'planaylik jahlning uyin yiqqali

("O'qitg'uchilar Yurtiga") [10;42]

Bu yerda *orqadoshlar (Fitratning shaxsiy topilma so'zlaridan biri!)* so'zini qo'llashning o'zi bir jozibadorlikni oshirgan.

5. Morfemik (qo'shimcha variantlarini almashtirish) usullari. Ekspressivlik-emotsionallik ifodalashning morfologik usuli deganda maxsus so'z formalari vositasida, shuningdek, ma'lum bir grammatik ma'no ifodalovchi formani maxsus qo'llash (ko'chma ma'noda) orqali ekspressivlik-emotsionallik ifodalash tushuniladi.

-chaqo'shimchasi, odatda, maxsus ekspressivlik ifodalovchi vosita bo'lib, suyish, erkalash, yoqtirish, ba'zan, mensimaslik, tahqirlash, kesatish kabi ma'nolarni ifodalaydi. Lekin quyidagi misrada –cha qo'shimchasi harakatni

(o'qiduqcha) va harakatning belgisini *(umidsizcha)* anglatuvchi so'zlarga qo'shib kelganini va yangi so'z hosil qilinganini kuzatamiz:

O'qiduqcha, u izdan

O'zim uchun ko'b umidlar to'qidim.

— *Umidsizcha yashay olmam, netayin ("Shoir")*

Fitrat she'rlarida morfologik usul yordamida hosil qilingan ko'plab go'zal ekspressiv ruhdagi misralarni ko'ramiz. Ayniqsa, *–mi* so'roq yuklamasining o'rnini

almashtirib qo‘llashi natijasida Fitrat yurtning fojiali qayg‘usini yana-da kuchliroq, bo‘rttiribroq ko‘rsatishni maqsad qilgan misralari kishini ajablantiradi:

*Onam! Seni qutqarmoq uchun **jonmikerakdir?***

Nomusmi, vijdon bila imonmi kerakdir?

Temur bila Chingiz qoni toshdi tomrimizdan,

*Aytgil! Seni qutqarmoq uchun **qonmi kerakdir?***

Yov suqq‘ali kelgach qilichini yuragingga,

*Tush oldiga, ol **ko‘ksumi — qalqonmi kerakdir?***

Boq, boq, mana turk tengizi toshqun qila qoldi,

*Turon yovini quvg‘ali **to‘fonmi kerakdir?***

Turon, yigiting, barchaga boq, qalqdi oyoqg‘a,

*Yurtda qorovul qo‘yg‘ali **arslonmi kerakdir?***

(“Yurt qayg‘usi”)[10;31]

Endigi misralarda -lar qo‘shimchasi harakatni anglatgan so‘zlar(*qarag‘aylar, kulgaylar, qo‘llag‘aylar, ko‘mak etkaylar*)ga qo‘shilib, ko‘plik ma‘nosidan tashqari bo‘rttirishni ham anglatganini ko‘ramiz, bu esa Fitratning yana bir ekspressiv leksika yasashdagi mahoratini ko‘rsatadi:

*Kim ozg‘ina **qarag‘aylar, kulgaylar***

Ingrab turgan jonini

***Qo‘llag‘aylar, bir oz ko‘mak etkaylar.** (“Shoir”)[7;22]*

6. Ekspressivlik ifodalashning yana bir usuli so‘zlarining analitik takror formasidir. Bir o‘zakli so‘zlarning qaratqich-qaralmish formasida kelishi orqali ekspressivlikni hosil qilish esa she‘riyatda keng uchraydi, shuning uchun buni Fitrat ijodida ham kuzatishimiz tabiiy hol:

Ey arslonlar arsloni!

Menim yozuqlarimdan o‘t,

Meni qo‘limni tut,

Belimni bog‘la, muqaddas fotihangni ber! (“Yurt qayg‘usi”)

Lekin quyida keltirilgan ekspressiyada esa ham polisemik, ham qaratqich-qaralmish formadagi ekspressivlikni kuzatamiz, bu esa badiiy ijodda kamdan kam kuzatiladigan jarayondir:

***Ey Chingizlarning, Temurlarning, O‘g‘uzlarning, Otillalarning shonli beshiklari!** (“Yurt qayg‘usi”)*

Fitratning ushbu she‘rida yana bir go‘zal ekspressiyani uchratamiz, unda *qani va nechun* so‘zining qaytarilishi asnosida analitik takror formali ekspressiya vujudga kelganining guvohi bo‘lamiz. Bu orqali shoir o‘z davrining xalqiga kuchli murojaat bilan chiqib, ozodlikka undaganini ko‘ramiz:

*Dunyoni «urho»lari bilan titratkan yo 'lbars yurakli bolalaring qani?
Yer tuprog 'ini ko 'klarga uchiraturg 'an tog ' gavdali o 'g 'lonlaring qani?*

Nechun tovushlari chiqmaydir?

*Yer yuzining bir necha polvonlari bo 'lgan botir turklaring qani? **Nechun**
chekindilar?*

***Nechun** ketdilar? Kurash maydonlarini o 'zgalarga nechun qo 'ydilar?*

Nechun... Nechun... nechun..?

Gapur menga, ey Ulug ' Turon, arslonlar o 'lkasi! Senga ne bo 'ldi?!

(“Yurt qayg 'usi”)

Ba'zan misralar orasida bir so'zning qaytariq holatida kelishi ham biz kutgandan-da a'loroq ekspressivlikni beradi. Bunga Fitrat she'rilaridan yaqqol misol keltiramiz:

***Sening** Turoningni **o'zim** talatdim,*

***Sening** turkligingni **o'zim** ezdirdim,*

***Sening** omonatlaringga xiyonat **o'zim** qildim.*

(“Yurt qayg 'usi”. Temur tili)

***Ur, ur!.. Sening** tirnoqlaring **nozli, nozli** urdiqcha,*

Yuragimning bitib qolgan yaralari ochilsun!

(“Parcha”)[10;41]

7. Punktuation belgilarning ishlatilishi uslubi. She'riy talab bilan gap bo'laklari bir-biridan uzilib qolsa, ular o'rtasida munosabatni tenglashtirish, turli his-tuyg'u va modal ottenkalarni ifodalashda tiredan foydalaniladi. Ayrim o'rinlarda tire ma'qullash, ayirib ko'rsatish kabi uslubiy vazifa ham bajaradi.[9;157]Bu holatni Fitratning quyidagi misralarida ham uchratamiz:

Yig 'ladim,

Kuldim,

***Yalindim** —*

Tushundim:

Birtasi ham mizojiga yoqmadi.

*Nechun meni sababsizcha **unutdingiz**— **aytingiz?***

*O 'tinamen... yalinamen, **qochmangiz** — **qaytingiz!***

(“Yana yondim”)[7;22]

***Turma** — yugur, **tinma** — tirish, **bukilma** — yuksal,*

Hurkma** — kirish, **qo'rqma** — yopish, **yo'rilma** — **qo'zg'al.

(“O'gut”)[10;41]

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Abdurauf Fitrat she'rlarida emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi lisoniy vositalar juda ko'p va rang-barang. Shoirning bunday vositalardan foydalanishi esa she'rlarining qimmatini yana-da oshirgan.

Yuqorida misol qilib berilgan Fitrat she'rlarida ta'sirchanlik qanday vositalar orqali ifodalanganligini ko'rish orqali uni yana bir bor tengi yo'q ijodkor va shu bilan bir vaqtda yetuk tilshunos olim bo'lganligini isbotladik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

1. Маджидова Р.У., Муҳиддинова Х.С., Султонова Ш.М. Тилшуносликка кириш. - Тошкент,2015. – 6б.
2. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивликнинг ифодаланиши. - Тошкент: Фан, 1983.– 6 б.
3. Галькина-Федорук Е. М. , Горшкова К. В., Шанский Н.М.Современный русский язык. М,1962. – Т.І. - с. 99.
4. Пинхасов. Ҳозирги ўзбек адабий тили. - Тошкент: Ўқитувчи,1969. – 44 б.
5. Қўчқортюев И. Сўз маъноси ва унинг валентлиги. - Тошкент: Фан, 1977.– 168 б.
6. Ҳакимова М. Семасиология. - Тошкент, 2008.– 28 б.
7. «Шарқ юлдузи» журнали.- Тошкент, 1991.– 6 сон. –20-22 б.
8. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивликифодаланишнинг синтактик усули. - Тошкент: Фан, 1987.– 4 б.
9. Э. Қиличев. Ўзбек тилининг амали стилистикаси (грамматика).- Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 157б.
10. Фитрат. Танланган асарлар. 4 жилдлик. 1-жилд. – Тошкент: Маънавият, 2000. – 31-32-33-36-37-38-41-42- б.